

ביאורים

כל אדם יודע שהעולם הזה הוא עולם מוגבל. דבר שנמצא במקום אחד אינו נמצא במקום אחר, וכוח הפעולה של מה ששייך לעולם הזה הוא מוגבל ואינו מושלם. התורה אומרת שהכתב שהיה על הלוחות היה 'חרות'. כלומר כתב הלוחות היה באופן של חקיקה מצד לצד, ולכן כדי שהתוך של האותות והסופית ושל האות 'ס' לא יפלו, צריך היה לקרות נט.

חז"ל דרשו את המילה 'חרות' ואמרו שיש לקרואה במשמעות של 'חירות'. המהר"ל מלמדנו שדברי חז"ל אינם, חלילה, משחק לשון או תיקון בדברי התורה אלא ה'חירות' היא העומק שב'חרות'. החקיקה של דברי התורה היא כה מושלמת, ללא שום חיסרון והגבלה, עד שאינה נעצרת כלל, היא קיימת וחרותה מצד לצד בלי הגבלות ומעצורים. זוהי החירות האמיתית, חירות מכל הגבלה הקיימת בעולם הגשמי. מציאותה של התורה העליונה היא זו שנותנת לאדם חירות מושלמת גם ממלאך המוות המבטא את כל החיסרון וההעדר. זהו ההסבר של השיטה האומרת שהתורה היא חירות ממלאך המוות.

מכוח זה נוכל להבין גם את היחס בין ישראל ל'מלכויות' של אומות העולם, שבו עסקו במדרש. ישראל אמנם הם חלק מן העולם הזה אולם באמת כבר לימדנו חז"ל (עיין בראשית רבה א ד) שמחשבתו של הקב"ה לברוא את ישראל קדמה לעולם. בניגוד לשאר אומות העולם, ישראל במהותם אינם מתאימים לחושך המוגבל הקיים בעולם הזה, לכן כאשר מתרחש מפגש עם שאר אומות העולם, הוא מתבטא לעיתים רבות במלחמה. האומות מנסות להילחם עם העם שמבטא את ההיפך מהמציאות שבה הם חיים. מסיבה זו, מתן תורה הציב את עם ישראל בדרגה כזו שהם זכו להתרומם ולהיות בני חורין מאותה מדרגה חסרה ומוגבלת של אומות העולם, וכך להשתחרר מהעול שלהן ומהעיומות איתן. זהו ההסבר של השיטה השנייה האומרת שהתורה היא חירות ממלכויות.

מכוח זה ניתן להסביר גם את השיטה השלישית שבמדרש שהתורה נותנת חירות מן הייסורים. כמו שהמוות והחיסרון שייכים דווקא במה ששייך לרע וקשור אליו, כך הסבל והייסורים. הייסורים אינם שייכים לאור ולחירות האמיתית, כל עניינם הוא לייסר את הגוף, שבו שייך שינוי וחיסרון, ואילו לרוח אין להם נגיעה כלל, ולכן התורה מהווה חירות מן הייסורים.

הרחבות

• תורה - החופש האמיתי של האדם

אל תקרי חרות אלא חרות. הרב קוק מסביר שבן חורין אמיתי הוא אדם שמרגיש תמיד חופשי, גם אם הוא לא נמצא במקומו הטבעי. הוא ממשיך זאת לציפור דרוו, שגם כאשר היא כלואה בתוך בית לא ניתנת לתופסה, ואפילו שם היא מרגישה חופשייה. כפי שלמדנו בפרקים הקודמים, התורה מותאמת לאדם מצד עצם נפשו, ותפקידה לעזור לו לחיות על פי רצונותיו העמוקים ביותר. כאשר האדם יגיע למצב בו יכוון את חייו על פי הדרכת התורה, הוא יוכל להרגיש תמיד שהוא חי על פי רצונותיו הפנימיים, בכל המצבים והמקומות אליהם הוא מתגלגל במהלך חייו [עין איה, שבת, פרק יג פ"סקה יא].

• כיצד ניתן להשתמש בחומר?

אָמוֹת הָעוֹלָם הֵם חֲמוּרִים. דברים אלו מזכירים את פירוש חז"ל על דברי אברהם אבינו לאליעזר וישמעאל, לפני שעלה להר המוריה: "שבו לכם פה עם החומר - עם הדומה לחמור" [יבמות סב]. במאמר זה החומר מבטא את מצבם החומרי של הגויים. ר' צדוק מבחין בדרשה אחרת של חז"ל שחמור זה, עליו רוכב אברהם בדרכו לעקידת יצחק, הוא חמורו של משיח [ילקוט שמעוני בראשית פרק כב, רמז צח]. הוא מסביר שיש לחלק בין שני המצבים: כאשר אברהם רוכב על החמור בדרך לעקידה הוא כובש את החמור ומשתמש בו לטוב. לעומת זאת, כאשר אברהם עוזב את החמור ומשאיר אותו עם אליעזר וישמעאל החמור שב בהשפעתם להיות כלי חסר ערך. ניתן ללמוד מכך על היחס אל יסוד החומר הקיים בעולם - כאשר עם ישראל פוגש בו ושולט עליו הוא הופך אותו לטוב, אך כאשר הגויים פוגשים בו הוא נשאר חסר ערך [פרי צדיק, שמות אות יב].

שאלות לדין

איך אדם יכול להרגיש חופשי באמת כאשר בטבעו הוא נמשך אחר החומר? מיהו אדם חופשי וחרותי באמת?

'פי הצנורה אין מקבלת שנוי'. אילו דברים בחיים שלך משתנים, ואילו נשארים קבועים? למה?

"חרות על הלוחות", מלמד שהתורה שכלית לגמרי, מסולקת מן החומר והוא החירות

וְעוֹד הַבִּיא רְאִיָּה דְכְּתִיב (שמות לב, טז): וְהַמְּכַתֵּב מִכְּתַב אֱלֹהִים חֲרוֹת עַל הַלְּחוֹת, וְדָרְשׁוּ: אֵל תִּקְרִי חֲרוֹת אֵלָא חֲרוֹת*. וְאֵל יְהִיָּה עֲנִין זֶה דְּבַר קָטָן מִה שְּׁאֲמָרוּ אֵל תִּקְרִי חֲרוֹת אֵלָא חֲרוֹת. וְהוּא עֲנִין נִפְלָא, לוֹמַר כִּי כָל שְׂכָל הוּא צִיּוֹר שְׂכָלִי. וְהַפְּרֵשׁ יֵשׁ בֵּין שְׂכָל הָאָדָם לַתּוֹרָה הַשְּׂכָלִית. כִּי אִף שְׁהָאָדָם נִמְצָא בְּשִׂכְלוֹ צִיּוֹר הַדְּבָרִים, אִין דְּבַר זֶה כְּמוֹ שְׁהוּא צִיּוֹר הַשְּׂכָל בַּתּוֹרָה, כִּי צִיּוֹר שְׂכָל הָאָדָם, מִפְּנֵי שְׁהוּא בְּחִמְרוּ, אִי אֶפְשָׁר שִׁיְהִיָּה שְׂכָל בְּרוּר, שְׁהִיָּה הוּא בְּחִמְרוּ, וּמִפְּנֵי זֶה נֶאֱמַר חֲרוֹת עַל הַלְּחוֹת. וְהִיָּה הַמְּכַתֵּב בְּשֵׁנֵי עֲבָרֵיהֶם, כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה (שבת קד, א): מ"ם וְסָמ"ךְ שֶׁבְּלוחוֹת בְּנִס הָיוּ עוֹמְדִים. כִּי זֶה מוֹרָה עַל שְׂכָל בְּרוּר, שִׁישׁ צִיּוֹר וְחִקִּיקָה גְּמוּרָה, עַד שְׁהֵם כְּתוּבִים מְשֵׁנֵי עֲבָרֵיהֶם, וְזֶה מוֹרָה עַל רְשִׁימָה נִפְרָת לְגַמְרִי. וְדָבַר זֶה רְאוּי לְצִיּוֹר הַתּוֹרָה, שְׁהוּא כְּתַב הַלּוּחוֹת, לְפִי שְׁצִיּוֹר הַשְּׂכָלִי שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא בְּרוּר לְגַמְרִי, וּבִפְרָט כְּתַב הַלּוּחוֹת, כִּי לְמַעַלְתָּם הֵם עוֹד יוֹתֵר רְחוּקִים מִן הַחֲמָרִי לְגַמְרִי, וְלִכְפָּה הִיָּה כְּתַב הַלּוּחוֹת בְּפִרְט מְשֵׁנֵי עֲבָרֵי הַלּוּחוֹת, וְדָבַר זֶה בְּרוּר מְאֹד. וְלִכְפָּה דְרָשׁוּ: אֵל תִּקְרִי חֲרוֹת אֵלָא חֲרוֹת. כִּי דְבַר זֶה בְּעֶצְמוֹ מִה שְׁצִיּוֹר הַשְּׂכָלִי שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא שְׂכָל בְּרוּר, בְּמִה שְׁהוּא נְקִי מִסְּלָק מִן הַחֲמָרִי לְגַמְרִי, וְאִינוּ כְּמוֹ שְׂכָל הָאָדָם שְׁהוּא עוֹמֵד בְּחִמְרוּ. וּמִפְּנֵי זֶה מְסַלְקֵת הַתּוֹרָה מִן הַחֲמָרִי, אֲשֶׁר בּוֹ דְּבַק הֶעָדָר. וְהוּא חֲרוֹת מִן הֶעָדָר, שְׁהוּא מְלֶאכֶה הַמְּוֹת. שְׁהֶעָדָר הוּא דְּבַק וְכָרוֹךְ בְּחִמְרוּ וְדָבַר זֶה מְבֹאֵר.

וְדַעַת רַבֵּי נַחְמִיָּה: חֲרוֹת מִן הַמְּלֻכּוּתִים. שְׁהַמְּלֻכּוּתִים הֵם מִתְּנַגְּדִים לְיִשְׂרָאֵל תְּמִיד. וְיָדוּעַ כִּי הַתְּנַגְּדוֹת הוּא מִפְּנֵי כִּי יִשְׂרָאֵל הֵם נִבְדְּלִים, וְאָמוֹת הָעוֹלָם הֵם חֲמוּרִים. וְדָבַר זֶה כְּבָר בְּאָרְנוּ פְּעָמִים הַרְּבָה מְאֹד. וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר, שְׁמִי שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שְׁהוּא שְׂכָל נִבְדָּל מִן הַחֲמָר, אִין שׁוֹלְטִין בּוֹ הַמְּלֻכּוּתִים, שְׂכַח שְׁלֵהֶם חֲמוּרִי. וְלִכְפָּה הוּא חֲרוֹת מִן הַמְּלֻכּוּתִים, וְדָבַר זֶה גַם כֵּן מְבֹאֵר.

וְלַדַּעַת רַבְּנֵי: אִין הִיסוּרִין שׁוֹלְטִין בּוֹ. וְיָדוּעַ כִּי הִיסוּרִים הֵם מִפְּאֵת הַחֲמוּר בְּלִבְד. כִּי הַצְּנוּרָה? אִין מְקַבְּלַת שְׁנוּי.

לדעת ר' נחמיה חרות מן המלכויות שהם חומריים

לרבנן חרות מן היסורים החומריים

עוֹד רֵאִיָּה הַבִּיא רַבֵּי יוֹחָנָן מִהַנְּאֻמָּה: וְהַמְּכַתֵּב מִכְּתַב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל הַלּוּחוֹת, וְדָרְשׁוּ: אֵל תִּקְרִי חֲרוֹת אֵלָא חֲרוֹת. אֵל תִּהִיָּה דְרֵשׁ זֶה, אֵל תִּקְרִי חֲרוֹת אֵלָא חֲרוֹת, קֵלָה בְּעִינֵיךְ, כִּי שׁ בַּה עֲנִין נִפְלָא. כָּל פְּעוּלָה מִשְׁאִירָה אֵת רִישוּמָה וְרִישוּם זֶה מִתְּקִיִּים, וְגַם פְּעוּלָה רֹחֲנִית יוֹצֵרֵת רוּשָׁם. יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּין הַרוּשָׁם שִׁיּוּצֵי הָאָדָם, שְׁאִמְנָם הוּא יְצוֹר רֹחֲנִי אֲךָ מְחוּבֵר אֵל הַחֲמוּר, לְבִין הַרוּשָׁם שִׁיּוּצֵי הַתּוֹרָה, שְׁהִיא רֹחֲנִית מוּחֻלֶּטֶת. יְצִירָתוֹ הַרֹחֲנִית שֶׁל הָאָדָם יוֹצֵרֵת רוּשָׁם, אֲבָל הַרוּשָׁם שֶׁל הַתּוֹרָה הוּא בְּרוּר וּמוּחֻלֶּט, עַל כֵּן כְּתַב הַתּוֹרָה אִינוּ רֹשׁוֹם עַל הַלּוּחוֹת אֵלָא חֲרוֹת עַל הַלּוּחוֹת. הִיּוֹתוּ חֲרוֹת מְעַבֵּר אֵל עֵבֶר, מְשֵׁנֵי עֲבָרֵיהֶם הֵם כְּתוּבִים, מְעִיד עַל הַרוּשָׁם הַבְּרוּר שֶׁל הַתּוֹרָה. רוּשָׁם כֹּזֵה הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה רֹחֲנִית מוּחֻלֶּטֶת וְאִין בַּה שׁוּם דְּבַר חוּמְרִי, עַל כֵּן אִין בַּה מִהַעֲדָר. הַחֲרִיתָה עַל הַלּוּחוֹת מְעִידָה עַל הִיּוֹת הַתּוֹרָה חֲרוֹת גְּמוּרָה, לֵאל שׁוּם שִׁיעֲבוּד אֵל הַחֲמוּר, בְּשׁוּנָה מִהָאָדָם שְׁהוּא מוּטְבַע בַּתּוֹךְ הַחֲמוּר. עַל כֵּן מְסוּלְקֵת הַתּוֹרָה מִמְּלֶאכֶה הַמְּוֹת שְׁהוּא הֶעָדָר. נִמְצָא דְבַר זֶה מְבֹאֵר.

דַּעַת רַבֵּי נַחְמִיָּה חֲרוֹת מִהַמְּלֻכּוּתִים. הַמְּלֻכּוּתִים מִתְּנַגְּדוֹת לְיִשְׂרָאֵל, וְכִידוּעַ סִיבַת הַתְּנַגְּדוֹת הִיא מִפְּנֵי שִׁישְׂרָאֵל רֹחֲנִיִּים וְהָאָמוֹת חוּמְרִים. דְּבַר זֶה בְּאָרְנוּ כְּבַר הַרְּבָה פְּעָמִים. לִכֵּן אָמַר רַבֵּי נַחְמִיָּה שְׁמִי שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שְׁהִיא רֹחֲנִית וּמוֹפְרֵשֶׁת לַחֲלוּטִין מִהַחֲמוּר, לֹא שׁוֹלְטוֹת עֲלֵיו הַמְּלֻכּוּתִים, שְׁכּוּחַן כַּח חוּמְרִי, עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲרוֹת מִהַמְּלֻכּוּתִים. דְּבָרִים אֵלּוֹ הֵם בְּרוּרִים.

דַּעַת רַבְּנֵי שֶׁהַחֲרוֹת הִיא מִן הִיסוּרִים. כִּידוּעַ הִיסוּרִים הֵם מִפְּנֵי הִיּוֹת הָאָדָם חוּמְרִי, כִּי הַרֹחֲנִי אִינוּ בַּעַל שִׁיּוּנִים.